

Т. О. Костюк,
аспірант кафедри економіки праці і соціального розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

АЗЕРБАЙДЖАНО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Т. Kostiuk,
PhD student Department of Economics Labor and Social Development
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

AZERBAIJANI-UKRAINIAN RELATIONS: CURRENT STATUS AND WAYS OF STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL

У статті з позиції системного підходу розглядаються питання підвищення ефективності взаємодії азербайджанських та українських аграрних підприємств в умовах фінансово-економічної та військово-політичної нестабільності. У статті наведено яскраві приклади взаємодії азербайджанської та вітчизняної агроекономічної системи, яка внаслідок синергетичного ефекту згенерувала додаткові можливості для зміцнення національних економік обох держав.

The article is dedicated to the problem of improving the efficiency of interaction between the Azerbaijani and Ukrainian agricultural enterprises in terms of financial, economic and military-political instability. The article contains striking examples of interaction between Azerbaijan and national agro-economic system due to synergies generated additional possibilities for strengthening national economies of both countries.

Ключові слова: економічна безпека, сільське господарство, аналіз економічної ситуації, двостороннє співробітництво.

Key words: economic security, agriculture, analysis of the economic situation, bilateral cooperation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність зазначеної теми пояснюється важливістю відновлення ефективної взаємодії азербайджанських та вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, які втратили більшість контактів внаслідок переходу на ринкові відносини у господарській діяльності. Колишні радянські республіки мають відновити економічну співпрацю як повноцінні європейські держави, які у процесі проголошення незалежності мають вирішити подібні проблеми військово-політичні проблеми: Азербайджан — Вірменія (Карабах), Україна — Росія (Крим, ЛНР, ДНР).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, до кола наукових інтересів яких потрапили питання, що пов'язані з вивченням особливостей азербайджано-української співпраці у сфері агроекономіки варто відзначити таких, як Р. Джабієв, О. Ткач, М. Науменко, Ю. Сигов, А. Хазанова, Д. Харитонова, П. Фельгенгауэр, С. Корнел та ін., однак питання щодо визначення шляхів зміцнення економічної безпеки сільськогосподарства були висвітлені не достатньо.

Таблиця 1.

№		Назва угоди
1.	1992	Договір про основи міждержавних відносин України та АР. Угода про встановлення дипломатичних відносин між Україною та АР
2.	1995	Договір про дружбу та співробітництво між Україною та АР. Угода між Урядом України і Урядом АР про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації (зокрема, сільськогосподарського напрямку)
3.	1996	Угода між Урядом України і Урядом АР про вільну торгівлю. Угода між Урядом України і Урядом АР про співробітництво в галузі пенсійного забезпечення. Угода між Урядом України і Урядом АР про виробничу кооперацію
4.	1997	Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом АР про співробітництво у митних справах. Угода між Урядом України та Урядом АР про сприяння та взаємний захист інвестицій
5.	1998	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво в галузі стандартизації, метрології та сертифікації. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом АР про співробітництво в галузі залізничного транспорту
6.	1999	Меморандум про надання взаємодопомоги між Державною митною службою України і Державним митним комітетом АР. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво в галузі туризму
7.	2000	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про торговле судноплавство. Конвенція між Кабінетом Міністрів України і Урядом АР про уникнення подвійного обкладання податком. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом АР про взаємне визнання прав та регулювання відносин власності
8.	2001	Договір між Україною та АР про дружбу, співробітництво і партнерство
9.	2003	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про безвізові поїздки громадян. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво в галузі конкурентної політики
10.	2004	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво в підготовці льотного та інженерно-технічного складу авіації обох держав
11.	2005	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про взаємну охорону секретної інформації. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про виробничу та науково-технічну кооперацію підприємств і організацій оборонних галузей промисловості
12.	2006	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища
13.	2008	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про міжнародні комбіновані вантажні перевезення. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво у сфері розвитку державної служби
14.	2009	Рамкова угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом АР про співробітництво в галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях
15.	2014	Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво у галузі карантину рослин

Джерело: сформовано автором на основі [5].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою дослідження є висвітлення теоретичних та практичних аспектів підвищення ефективності взаємодії азербайджанських та українських аграрних підприємств в умовах фінансово-економічної та військово-політичної нестабільності. До пріоритетних завдань даної статті віднесено системний аналіз сучасного рівня агро економічного розвитку, на основі якого формуватимуться стратегічні напрями зміцнення економічної безпеки основних секторів сільського господарства обох держав.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Військові та політичні перетворення, які відбулися в Україні та Азербайджані вказують на подібність структурних змін в економічних системах цих країн, які найбільше стосуються експорту мінерально-сировинної

продукції. В Азербайджані — це нафта, газ, поклади залізних руд, кам'яної солі, алуїтів та інших корисних мінералів із групи сульфатів, а також золото й платина. В Україні ж основними напрямками для експорту є сільськогосподарська продукція, металургія та виробництво хімікатів. Основною відмінністю у структурі виробництва є нафтова промисловість, яка на відміну від України історично займає пріоритетне місце в економіці Азербайджану, навколо якої розвивалися інші галузі народного господарства, зокрема, і сільське господарство.

На думку більшості провідних азербайджанських вчених, саме реалізація нафтового потенціалу Азербайджану відкрила нові можливості для економічного зростання країни. А саме, в [1] зазначено, що "...введення в експлуатацію в 2006 році основного експортного нафтопроводу Баку — Тбілісі — Джейхан, а потім газопроводу Баку — Тбілісі — Ерзерум, оновлення та ди-

Таблиця 2. Основні характеристики експортно-імпортової співпраці України та Азербайджану

Напрямок/рік	2011	2012	2013	2014	2015
Товарообіг	1148	903,8	979	675,3	390,2
Експорт	626,8	806,4	892,4	623,35	349,8
Імпорт	521,7	97,4	86,6	52	40,4

Джерело: сформовано автором на основі [5, 9, 11].

Таблиця 3. Систематизація експортних загроз економічній безпеці національних економік України та Азербайджану

Сектор виробництва	Зменшення експорту, %
Промисловий сектор	
чорні метали	73,9
вироби з чорних металів	34,2
папір та картон	34,8
палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки	29,6
пластмаси, полімерні матеріали	48,5
Сільськогосподарський сектор	
деревина і вироби з деревини	50,2
їстівні плоди та горіхи	21,0
готові продукти із зерна	37,1
цукор	23,9
тютюн	29,3

Джерело: сформовано автором на основі даних [9].

версифікація інфраструктури експорту вуглеводневих ресурсів Каспію забезпечили прямий вихід азербайджанської нафти і газу на європейський і світовий ринки, що увійшло в число найважливіших подій в історії нашої незалежності". Однак, варто зазначити, що загалом у енергетичний сектор було залучено на порядок більше інвестицій ніж у сільське господарство та інші сектори економіки.

У відношенні України основні напрями співробітництва з Азербайджаном були закріплені у Планах всебічного співробітництва, які мали 15 реперних точок, більшість яких були до 2001 р. (детальніше у табл. 1).

Таким чином, варто відзначити, що серед ключових документів, які регулюють двосторонні азербайджано-українські відносини (договори про основи міждержавних відносин, про дружбу, співробітництво і партнерство; угоди про вільну торгівлю, виробничу кооперацію, сприяння та взаємний захист інвестицій, принципи співробітництва у нафтовій галузі тощо) досі відсутні документи щодо прискорення співробітництва у напрямі зміцнення економічної та продовольчої безпеки і це, на нашу думку, є однією з основних причин перманентного зниження товарообігу між країнами (табл. 2).

Деталізуючи відносини між Україною та Азербайджаном у контексті оцінки економічної захищеності національних інтересів, варто зазначити, що за офіційними статистичними даними зовнішньоторговельний обіг з 2011 р. неперервно зменшується майже в три рази і близький до критичних показників 90-х. При цьому загальний експорт українських товарів та послуг за січень-вересень 2011 р. склав 626,8 млн доларів, а загальний імпорт товарів та послуг склав 521,7 млн, а у 2015 р. відповідні показники зменшилися в 1,8 та 13 разів (у 2016 р. товарообіг між двома державами зменшився до 334,18 млн дол.).

Експорт товарів і послуг за січень — грудень 2015 р. склав 349,8 млн дол. і зменшився, у порівнянні з 2014 р., на 273,5 млн дол. або на 43,9%). За цей же період імпорт

становив 40,4 млн дол., що на 11,6 млн дол. США або на 22,3% менше, порівняно з аналогічним періодом 2014 р. Позитивне сальдо для України залишалось на рівні 309,4 млн дол.

Загалом найбільші проблеми з експортом вітчизняної продукції виникли у напрямі важкої промисловості, а найменше постраждали виробники кондитерської продукції та цукру (див. деталі у табл. 3).

За даними статистичного збірника "Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році" за 12 місяців 2015 р. обсяг торгівлі послугами склав всього 41 млн дол., при цьому експорт послуг з України до Азербайджану зменшився на 3,2% і склав 31,0 млн дол. Імпорт азербайджанських послуг в Україну склав 10 млн дол., а позитивне сальдо для України за цей період склало 20,85 млн дол. Разом з тим у попередньому 2014 р. загальний зовнішньоторговельний оборот між Україною та Азербайджаном становив 675,3 млн дол. і зменшившись, у порівнянні з 2013 р. на 31,1%. При цьому експорт становив 623,3 млн дол. (скорочення на 270,4 млн дол. або на 30,3%). Імпорт склав 52 млн дол. (зменшення на 34,6 млн дол. або на 40%). Позитивне для України сальдо склало 571,3 млн дол.

Таким чином, стратегічні напрями співпраці України та Азербайджану можна розділити за двома векторами:

1) відновлення попередніх експортних позицій, які наразі суттєво погіршені (див. табл. 2);

2) стимулювання сталого розвитку сільського господарства обох країн.

Щодо першого напрямку варто зазначити, що уряди двох країн активно поновлюють старі економічні взаємозв'язки. Наприклад, цього року було підписано договір щодо постачання 10 вантажних літаків Ан-178 до "Азербайджанських авіаліній" (AZAL), більшість яких (8 з 10) будуть вироблятися в Азербайджані і розглядається можливість відновлення мережі малої сільськогосподарської авіації.

Таблиця 4. Динаміка надходження азербайджанських інвестицій в економіку України

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	01.10.2015 р.
Накопичений обсяг	31,7	45,6	56,9	308,1	167,8	211,9
Приріст за рік	11,4	13,9	11,3	251,2	- 140,3	+ 45,1

Джерело: за даними Держстату України, млн дол. США.

Аерокосмічний напрям також є пріоритетом у стратегії розвитку про що свідчить активне державне фінансуванням ТОВ "Азеркосмос", що розробило перший штучний телекомунікаційний супутник Азербайджану, який буде виконувати певні елементи ГІС-технологій, що надають можливість формувати національну картографічну баз даних та суттєво підвищити ефективність сільськогосподарської діяльності [11].

Не зважаючи на те, що україно-азербайджанська комісія з економічної співпраці вказує на суттєві успіхи у розвитку нафтогазового та промислового сектору (проект Євро-Азіатського нафтотранспортного коридору, нафтопровід "Одеса — Броди", Морський нафтовий термінал "Південний", південна гілка нафтопроводу "Дружба" та ін.), ми цілком розділяємо думкою міністра економіки Азербайджану Ш. Мустафаєва, що у сучасних умовах високо перспективним є інвестування сільського господарства України [12].

Зазначене вказує, що стимулювання торговельних відносини між двома державами варто виконувати через збільшення взаємовигідних інвестицій, які роблять Азербайджан та Україну стратегічними торговельними партнерами, оскільки така співпраця мінімізує прояви інфляції/дефляції за рахунок одночасного підвищення/зниження цін на однакові групи товарів. Це дозволяє не змінювати цінову політику на внутрішніх ринках, а національний дохід рівномірно розподілятиметься між усіма сферами відтворення і галузями сільського господарства.

Азербайджанські сільськогосподарські підприємства активізувалися після затвердження з 1 листопада 2016 р. Постанови Кабінету Міністрів Азербайджану "Про ставки митних зборів за експортно-імпортними операціями в Азербайджанській Республіці" [13], у якій на два роки підвищено митні збори на імпорту ряду сільськогосподарських товарів м'ясо, курячі яйця, овочі, огірки, помідори, цибуля, часник, фрукти, волоські горіхи, фундук, виноград, яблука, груші, айва, хурма, продукти переробки овочів і фруктів, соки тощо. Але, з одного боку, "...підвищення митних тарифів на імпорту сільгосппродукції в якійсь мірі буде підштовхувати місцевих виробників сільгосппродукції до збільшення виробництва цієї продукції. З іншого боку, це може привести до зростання цін не тільки на ввезену сільгосппродукцію, а й на вироблену в республіці аналогічну продукцію. І як наслідок, споживчий попит на ці товари може знижуватися, а на місцеві аналогічні товари буде рости. На практиці так і вийшло, поки місцеві виробники приступлять до збільшення сільгосппродукції, роздрібні ціни на всю вище згадану продукцію зросли від 15% до 30%." [1]. З іншої сторони, не доречно виробляти усю без виклю-

чення продукцію сільського господарства у кожній країні окремо, оскільки ряд культур географічно не можуть вирощуватися у відкритому ґрунті або ж дають невисокі урожаї.

Розвиваючи дослідження провідних азербайджанських вчених, варто погодитися, що у найближчій перспективі стратегічними напрямками співпраці українських підприємств в Азербайджані є бавовництво, яке ще називають виробництвом "білого золота", що має високий потенціал розвитку до рівня монокультури, але наразі у 2015/2016 рр. було зібрано бавовни-сирцю відповідно 35/90 тис. т, що складає незначну частку загальних природно-економічних можливостей. Аналогічна ситуація з шовківництвом, у якому відбувся інвестиційний прорив (у 2015 р. було заготовлено біля 200 кг шовкопряда, а у 2016 р. — 70 т, а у 2017 р. планується зібрати 1,4 тис. т коконів шовкопряда).

Ще одним стратегічним вектором співпраці з метою зміцнення економічної безпеки сільського господарства є стимулювання виробництва азербайджанського чаю, який в Україні був досить популярним завдяки своїм особливим смаковим якість.

Досвід українських підприємств, які частково втратили сільськогосподарські площі в АР Крим буде корисним у відродженні виноградарства, яке у 70-х роках минулого століття давало валовий збір близько 2 млн т, а також розвитку тютюнництва, виробництво якого в Азербайджані майже вдвічі до рівня 3,5 тис. т. Аналогічна ситуація із виробництвом таких експортно затребуваних видів сільськогосподарської продукції, як: фундук, мигдаль, гранати, хурма та ін.

Для української економіки у найближчій перспективі стратегічними напрямками співпраці з азербайджанськими партнерами у сільськогосподарській галузі є такі вектори:

- льонарство;
- буряківництво;
- овочівництво;
- тваринництво та ін.

Вибір цих напрямів пояснюється суттєвим нереалізованим потенціалом вітчизняних товаровиробників та високими інвестиційними можливостями, азербайджанського бізнесу (табл. 4).

Крім того, в останні роки в Україні та Азербайджані стрімко розвивається такий вид туристичних послуг, як агротуризм, що з кожним роком все більше впливає на економічну безпеку сільського господарства та національної економіки загалом.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, авторами окреслено шляхи підвищення ефективності взаємодії азербайджанських та украї-

нських аграрних підприємств в умовах фінансово-економічної та військово-політичної нестабільності. Вказано на доцільність використання синергетичного ефекту локальних територій, залежно від їх територіально-географічних особливостей. Окреслене зменшення ресурсів через низькі ціни на нафту, скорочення бюджетних можливостей, фінансову та адміністративну децентралізація та інші геополітичні процеси вказують на доцільність спільного розвитку азербайджано-української агросфери, яка зміцнюватиме економічну безпеку обох держав.

Література:

1. Джабиев Р. Актуальные вопросы повышения эффективности Азербайджанской экономики в условиях снижения цен на нефть и девальвации маната [Електронний ресурс] / Р. Джабиев / Институт экономики Национальной академии наук Азербайджана. — Режим доступу: <http://economics.com.az>
2. Ткач О.І. Україна — Азербайджан: через довіру до партнерства / О.І. Ткач // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 3 (113). — С. 105—106.
3. Науменко М.І. Українсько-азербайджанське економічне співробітництво у період незалежності // Гілея: Збірник наукових праць. — К., 2010. — Вип. 42 (№ 12). — С. 119—128.
4. Науменко М.І. Українсько-азербайджанське співробітництво у період незалежності (ступінь наукової розробленості проблеми) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. — Вип. 22. — Рівне: РДГУ, 2011. — С. 298—301.
5. Embassy of Ukraine in the Republic of Azerbaijan [Electronic resource] / Official site. — Access mode: <http://azerbaijan.mfa.gov.ua/en/ukraine-az/legal-acts>
6. Сигов Ю. Азербайджан. Между Западом и Востоком (записки российского журналиста). — Х.: Форт, 2010. — 288 с.
7. Харитоновна Д.В. Геополитическая роль Азербайджанской республики в новых условиях // Конфронтация между Западом и Россией: с кем вы, страны Азии и Африки? / Под ред. А.М. Хазанова / Ин-т востоковедения РАН, Центр стратегической конъюнктуры. — М.: ИВ РАН, 2016. — С. 107—112.
8. Фельгенгауэр П. Азербайджан ищет союзников // Новая газета. — 2016. — № 52. — С. 5.
9. Статистичний збірник "Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році" [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Держстату України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Cornell S.E., Tsereteli M., Socor V. Geostrategic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline // The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West. The Central Asia-Caucasus Institute, SRS Program, 2005. P. 17—38.
11. Національний промисловий портал [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.http://uprom.info>
12. Azerbaijan, Ukraine to enhance mutually beneficial cooperation [Electronic resource] / Official site. — Access mode: <http://azerbaijan.mfa.gov.ua>

13. Кабинет Министров Азербайджанской Республики [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. — Режим доступу: http://www.azerbaijans.com/content_512_ru.html

References:

1. Dzhabyev, R. (2017), "Actual issues of increasing the efficiency of the Azerbaijani economy in the context of a decline in oil prices and the devaluation of manat", Institut jekonomiki Nacional'noj akademii nauk Azerbajdzhana, available at: <http://economics.com.az> (Accessed 04 May 2017).
2. Tkach, O. I. (2013), "Ukraine - Azerbaijan: through trust in the partnership", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, vol. 3(113) , pp. 105-106.
3. Naumenko, M. I. (2010), "Ukrainian-Azerbaijani economic cooperation since independence", Hileia: Zbirnyk naukovykh prats', vol. 42, no. 12, pp. 119—128.
4. Naumenko, M. I. (2011), "Ukrainian-Azerbaijani cooperation in the period of independence (scientific degree of the problem)", Aktual'ni problemy vitchyznianoї ta vsesvitn'oi istorii: Naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu, vol. 22, pp. 298—301.
5. Embassy of Ukraine in the Republic of Azerbaijan (2017), available at: <http://azerbaijan.mfa.gov.ua/en/ukraine-az/legal-acts> (Accessed 04 May 2017).
6. Syhov, Yu. (2010), Azerbajdzhan. Mezhdz Zapadom y Vostokom (zapysky rossijskoho zhurnalysta) [Azerbaijan. Between the West and the East (notes by a Russian journalist)], Fort, Kharkiv, Ukraine.
7. Kharytonova, D.V. (2016), "The geopolitical role of the Republic of Azerbaijan in the new conditions", Konfrontatsiya mezhdz Zapadom y Rossyey: s kem vy, strany Azyy y Afryky? [Confrontation between the West and Russia: with whom are you, the countries of Asia and Africa?], Yn-t vostokovedeniya RAN, Tsentr stratehycheskoj kon'iunktury, Moscow, Russia, pp. 107—112.
8. Fel'henhauer, P. (2016), "Azerbaijan seeks allies", Novaia hazeta, vol. 52, pp. 5.
9. State Statistics Service of Ukraine (2016), "Statystychny collection "Ukraine's foreign trade in goods and services in 2015""", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 04 May 2017).
10. Cornell, S.E. Tsereteli, M. and Socor, V. (2005), "Geostrategic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West. The Central Asia-Caucasus Institute, SRS Program, pp. 17—38.
11. Natsional'nyj promyslovyj portal (2017), available at: <http://www.http://uprom.info> (Accessed 04 May 2017).
12. Embassy of Ukraine in the Republic of Azerbaijan (2017), "Ukraine to enhance mutually beneficial cooperation", available at: <http://azerbaijan.mfa.gov.ua> (Accessed 04 May 2017).
13. Cabinet of Ministers of Azerbaijan (2017), available at: http://www.azerbaijans.com/content_512_ru.html (Accessed 04 May 2017).

Стаття надійшла до редакції 23.05.2017 р.